

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus LII.
Fasciculus 11.

VARGA PÉTER

**A praetori jog mint a jog gyors és hatékony
fejlesztésének eszköze**

SZEGED
1997

Edit

**Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae**

**ELEMÉR BALOGH, LAJOS BESENYEI, LÁSZLÓ BODNÁR, OTTÓ CZÚCZ,
JENŐ KALTENBACH, TAMÁS KATONA, JÁNOS MARTONYI, IMRE MOLNÁR,
FERENC NAGY, PÉTER PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY,
LAJOS TÓTH, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI**

**Redigit
KÁROLY TÓTH**

**Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged**

Kiadja

**a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága**

**BALOGH ELEMÉR, BESENYEI LAJOS, BODNÁR LÁSZLÓ, CZÚCZ OTTÓ,
KALTENBACH JENŐ, KATONA TAMÁS, MARTONYI JÁNOS, MOLNÁR IMRE,
NAGY FERENC, PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF,
TÓTH LAJOS, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ**

**Szerkeszti
TÓTH KÁROLY**

**Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged**

ISSN 0324–6523

A jog egyik feladata, amióta a rómaiak a modern jogrendszert létrehozták, hogy gyorsan és hatékonyan reagáljon az életviszonyok által indukált változásokra. Ez a követelmény a joggal szemben mindig is fennállt, függetlenül az állam társadalmi berendezkedésétől. Tehát azt is mondhatjuk, hogy a jó jogrendszer egyik alapismérve, hogy milyen gyorsan és hatékonyan tud reagálni a változó életviszonyokra.

A jog reagálásának szükségessége először mindig a gyakorlatban, a jogalkalmazás területén jelenik meg, elsődlegesen a bíróságoknál. Ugyanis a változó életviszonyok előbb-utóbb jogvitákat keletkeztetnek, amelyek a bíróságok elé kerülnek. Majd a jog változásának szükségessége a gyakorlatból, elsődlegesen a bírósági gyakorlatból tovább közvetítődik a jogalkotó felé. Miután ez az igény a jogalkotó előtt megjelenik, csak azután várható a jog reagálása a megváltozott életviszonyra. Ez a folyamat időben elhúzódhat, ezért a jognak ki kellett alakítania egy gyorsabb és sok esetben hatékonyabb reagálási módot, így született meg az ún. bírói alkotott jog, röviden a bírói jog.

Tehát a bírói jogot a változó életviszonyokra való gyors és hatékony reagálás igénye teremtette meg. Ezt az igényt két ok együtthatása jelenítette meg és tette egyértelművé. Az egyik ok, hogy a bírónak az eléje kerülő ügyet el kell döntenie, ha van az adott ügyre konkrét jogszabály, ha nincs. A bíró nem mondhatja azt a feleknek, hogy menjenek haza és jöjjenek vissza akkor, ha már az adott ügyre lesz jogszabály. Tehát az egyik ok a bírói döntéskényszer. Nagyon általánosan fogalmazva azt is lehet mondani, hogy a bírónak el kell döntenie az ügyet, ha tetszik neki, ha nem. A másik ok, hogy a jogalkotó a jogszabály megalkotása során nem ismerhet minden apró részproblémát, nem tud mindent szabályozni. A részproblémák általában utólag és csak a jogalkalmazás során kerülnek elő, bármennyire gondos és körültekintő is a jogalkotó.¹ Az így kialakult bírói jog hatékony eszköze a bírósági jogvédelemnek. Bírói jogvédelem alatt ugyanis nem pusztán a hatályos jogszabályok betű szerinti alkalmazását kell érteni, hanem minden olyan jog vagy jogos érdek védelmét, amely nem ellentétes a jog deklarált vagy nem deklarált, de létező, egyetemes értékű elveivel. Azaz a bíróság akkor jár el helyesen, ha nem zárja be magát a jogszabályok pusztán szöveg szerinti alkalmazásának börtönébe, hanem a jogszabályok szövegén túllépve védelemben részesít olyan jogokat és jogos érdekeket, amelyek nem ütköznek a jognak a rómaiak által megfogalmazott és magyarra jól csak körülírással fordítható "bona fides" kategóriájába.

Jelen dolgozat a bírói jog fogalmát a legtágabb értelemben használja, érti alatta a jogalkalmazók által képzett jogot, így a római praetorok által alkotott jogot is. Nem szűkíti le a fogalmat csak a bírák által képzett jogra, már csak azért sem, mert akkor a jogszolgáltatást vezető római tisztségviselők, a praetorok által zseniálisan kialakított római árucseréjog ebbe a kategóriába nem férne bele.

A dolgozat témája a praetori jogképzés – egy sajátos aspektusból szemlélve. Ennek ellenére nem lehet elmenni szó nélkül a római jogfejlődés azon korszakai mellett sem, amelyek a praetori jogképzés előtt, vagy után léteztek. A téma szempontjából eze-

---

¹ Molnár I.: A magánjog fejlődésének útja a köztársasági Rómában (Acta Jur. Et Pol. Szeged, 1996) 73. P. Uv. Lübtow: Die Aufgaben des Römischen Prätors auf dem Gebiet der Zivilrechtsflege. Studi di A. Biscardi IV (Milano, 1984) 367. és köv. p.

ket a korszakokat is vizsgálni kell. Ahhoz, hogy a változó életviszonyokra a jog reagálásának gyorsaságát és hatékonyságát vizsgálni lehessen, el kell térni az irodalomban már általánossá vált korszakolástól. A hagyományos korszakok (archaikus, preklasszikus, klasszikus, posztklasszikus és iustinianusi jog) jelen dolgozat vizsgálati szempontjából használhatatlanok. A vizsgálat tárgyát az alábbi korszakok képezik: az *első* a praetori jogképzés kialakulása előtti időszak, amely az ősi jog létrejöttétől Kr.e. 242-ig tart. A *második* korszak a praetori jogképzés időszaka, amely Kr. e. 242-től az Edictum Perpetuum megszületéséig tart. (*Harmadik* korszak pedig a praetori jogképzés lezáródása utáni időszak, amely az Edictum Perpetuum megszületésétől a iustinianusi kodifikáció lezáródásáig tart.

A jog reagálása a változó életviszonyokra a praetori jogképzés kezdete előtt

Ez a korszak az archaikus jog kialakulásától a második praetori tisztség felállításáig, Kr. e. 242-ig tart. Magán a korszakon belül is két periódus van. A két periódus közti határvonal az első praetori tisztség felállítása, a Kr. e. 367. év. Az első periódusba a királyság és a korai köztársaság időszaka esik.

A királyság idején a törvényalkotás joga a népgyűléseket, a comitiákat illette meg. A legfőbb végrehajtó és bírói hatalom a király kezében volt. Az archaikus kor joga, az ősi jog rendkívül merev és primitív volt. Ezt jól mutatja a korszak legnagyobb törvénytömege, a XII táblás törvény.² Ekkor az életviszonyok nem mutatnak jelentős változásokat, nincsen olyan fejlődés, elsősorban gazdasági fejlődés, amely arra kényszerítené a jogot, hogy változtasson a meggyökeresedett jogintézményeken.³ Ebben az időben az életviszonyok változásának hiányán kívül a jog változásának két gátja is volt. Egyrészt a rómaiak rendkívüli forma-konzervativizmusa,⁴ amellyel ragaszkodtak az ősi, merev, a XII táblás törvényben kodifikált civiljoghoz. Másrészt a jogértelmezés és jogmagyarázás joga a pontifexek papi collegiumának kizárólagos privilégiuma volt. A pontifexek collegiuma nagyon lassan engedett a változásoknak. Részben azért, mert papi testület volt és a jogot szakrális magyarázatokkal támasztották alá, másrészt azért, mert a jog a pontifexek titkos tudománya volt, nem volt publikus.⁵

Feltehetőleg a jog ebben az időben keményen ellenállt volna a változásoknak, még akkor is, ha a változásokat az életviszonyok megkövetelték volna. Később a performatív közzétételével a jognak ez a rendkívüli merevsége oldódni látszott, de az életviszonyok stabilitása miatt a jog nem sokat változott. Ezt a helyzetet önmagában az államforma megváltozása sem változtatta meg, ugyanis a királyság helyébe lépett korai köztársaságban az életviszonyok még nem sokat változtak és a jogmagyarázás és jogértelmezés joga továbbra is a pontifexeket illette meg.

Az első korszakon belül a határkövet a praetori tisztség felállítása jelentette Kr. e. 367-ben. A köztársaság két főmagistratusának, a consuloknak a feladatai jelentősen megnövekedtek. Ezért állították fel a praeturát. A praetor feladatává tették a jogszolgáltatás vezetését a római polgárok egymás közötti pereiben (inter cives ius dicit). Azonban a praetori tisztség létrehozása még nem jelentette automatikusan a praetori jogképzés megindulását is. Ugyanis a praetor a római polgárok pereiben ekkor még kötve volt a

² Molnár I.: A római magánjog felelősségi rendje (Szeged, 1993) 11. p., Molnár I.: A magánjog... 73. p.; Lübtow: i. m. 358. és köv. p.

³ Pólay E.: A római jogászok gondolkodásmódja (Budapest, 1988) 11. p.

⁴ Molnár I.: A magánjog... 72. p.

⁵ A pontifikális interpretációról bővebben Pólay E.: A római jogászok... 15. p., 19. és köv. p.; A pontifexekre külön P. Jörs: Römische Rechtswissenschaft zur Zeit der Republic I Berlin 1888. 15. és köv. p.

merev civiljog szabályaihoz, attól el nem térhetett. Ekkor még nem volt jogosítvány arra, hogy a civiljog határainak fellazításával fejlessze a jogot.⁶ Továbbá az életviszonyok változása továbbra sem jelentős, tehát nincs semmi, ami a jog változását kikényszeríthette, vagy azt elkerülhetetlenné tette volna.

Az első korszakról összefoglalva elmondható az, hogy az ősi jog kialakulásától a második praetori tiszttség felállításáig terjed. Ekkor még az életviszonyok változása nem jelentős, így nincs, ami a jog fejlődését, változását kikényszerítse. A korszakon belül a határhő a praetura felállítása, amely már jelent valamit a jog megváltoztathatatlanságának oldásában, de ez még nem jelentős. Az a következő korszakra, a praetori jogképzésre vár.

A jog reagálása a változó életviszonyokra a praetori jogképzés idején

Ez a korszak a második praetori tiszttség felállításától a praetori jogképzés lezáródásáig tart, azaz Kr. e. 242-től az Ediktumredakcióig terjed. A korszak kezdetén a római társadalomban és az életviszonyokban óriási változások kezdődtek.⁷ Ez a kor hozta magával az igényt, hogy a jog kövesse gyorsan és hatékonyan ezeket a változásokat.

A korszakot két periódusra osztja a lex Aebutia megjelenése a Kr. e. II. század derekán.

Az I. pun háborút követően Rómában a beözönlő rabszolgatömegeknek köszönhetően fellendül az árutermelés és fejlődik a kereskedelem is. Ez hatalmas változást jelent az életviszonyokban. A fokozatosan bővülő kereskedelem következtében Róma gazdasági életében megnő az idegenek (peregrinusok) szerepe. Az idegenek a praetor előtt jogvédelmet nem kaphattak, hiszen a praetor a római polgárok közötti vitás ügyeket intézte. Nyilvánvalóvá vált, hogy az idegenek jogvédelmét is meg kell oldani, mert ha nem, akkor azt megsínyli a gazdasági élet. A változó életviszonyok ezért megkövetelték az újabb praetori tiszttség felállítását is. Ez Kr. e. 242-ben történt meg. Most már az első praetort praetor urbanusnak, városi praetornak, míg a másodikat praetor peregrinusnak, idegenek praetorának nevezték. A praetor peregrinus intézte a római polgárok és az idegenek közötti pereket (inter cives et peregrinos ius dicit).

A praetor peregrinus kezét azonban nem kötötte meg a civiljog, mivel az a peregrinusokra nem vonatkozott. A praetor peregrinus szabad belátása szerint azt a jogot alkalmazhatta, amelyiket jónak látta.⁸ Természetesen az idegenek praetora, mivel római jogszolgáltató fórum volt, általában a civiljogot alkalmazta, de annak merevségén, szigorán szabadon változtathatott, vagy a civiljog helyett bármelyik peregrinus jogát is alkalmazhatta. Azonban önmagában az újabb praetori tiszttség újfent nem jelentette a jog alkalmazkodó képességének a felgyorsulását. Ehhez ebben a korban is egy újabb határhőre volt szükség, amely ezt a korszakot is két periódusra osztotta, ez pedig a lex Aebutia elfogadása volt.

A praetor peregrinus működésével kialakított egy olyan új perrendet, a formuláris eljárást, amely lehetővé tette a jog gyors és hatékony reagálását a változó életviszonyokra. A formuláris eljárás két szakaszból állt. Az in iure szakasz a praetor előtt zajlott, az apud iudicem szakasz pedig az esküdtbíró előtt. A praetor az eljárás első szakaszában

⁶ Pólay E.: A praetor szerepe a római magánjog fejlődésében (Miskolc, 1994) 52. p., Cic pro Cluent 53. 146. p.

⁷ Molnár I.: A római magánjog ... 30. p.; Pólay E.: A római jogászok... 43. p., Maróti E.: Az itáliai mezőgazdasági árutermelés kibontakozása (Bp. 1981) 26. p.

⁸ Pólay E.: A praetor szerepe... uo.

tisztázta, hogy kik a felek, mi a per tárgya és meghatározta a pernyerés feltételeit, azaz, hogy a felperesnek mit kell bizonyítania ahhoz, hogy pernyertes legyen. Ezeket a praetor egy ún. formulába, praetori parancsba foglalta. Ez a formula határozta meg a per második szakaszának menetét. Az esküdtbíró ugyanis a formulában foglaltakat köteles volt betartani, attól nem térhetett el. Gyakorlatilag a praetor pontosan meghatározta az esküdtbíróknak, hogy mit kell tennie, mivel az esküdtbíró laikus, nem jogvégzett ember volt.

A pert érdemben a praetor döntötte el, mivel ő határozta meg a pernyerés feltételeit. Az esküdtbíróknak csak a bizonyítást kellett lefolytatnia és az ítéletet meghoznia. Az esküdtbíró a formula pontos végrehajtója volt. De ez a lex Aebutia megjelenése előtt nem tudott általánossá válni a jogban, hiszen a római jogrendszer működését és a jogképzést, még mindig a praetor urbanus iurisdictioja uralta, amely kötve volt a civiljoghoz. Bár maga a praetor urbanus is tett lépéseket a civiljog merevségének feloldására peren kívüli jogsegélyeivel, ez azonban még csekély hatással bírt.

A Kr. e. II. század derekán elfogadott lex Aebutia a praetor peregrinus által kialakított perrendet civiljogi erőre emelte, és ezzel utat engedett annak, hogy az életviszonyok változásait a jog gyorsan és hatékonyan követhesse, vagyis utat engedett a praetori jogképzésnek.

A praetor hivatalba lépésekor edictumot bocsátott ki, amely edictum volt az ő hivatali programja. A praetor abban kinyilatkoztatta, hogy milyen kereseteket fog adni, illetve mit fog jogvédelemben részesíteni. Mivel ebben a korszakban az életviszonyok változása igen felgyorsult, a civiljog szabályai egyre inkább módosításra szorultak, vagy pedig helyettük új szabályokat kellett alkotni.

Bár elméletileg a praetor jogot nem alkothatt (praetor ius facere non potest), azonban az életviszonyok gyors változása ezt mégis megkövetelte. A törvényalkotó népgyűlések ritkán ülészetek, illetve a törvényalkotás folyamata jóval lassabb volt, mint a praetori jogképzésé. A praetor jogképző tevékenysége, annak ellenére, hogy formálisan nem volt jogalkotó szerv, legitim volt, mert az általa birtokolt állami főhatalmon, az impériumon nyugodott. Az impériumot pedig maga a római nép ruházta rá a megválasztás tényével.

A lex Aebutia után a jogfejlődés fő iránya a praetori jogképzés lett. A praetor az edictumában ún. formulákat tett közzé. A formulák útján való jogképzésre példának álljon itt a jelzálogjog, mint jogintézmény kialakulása. Rómában a késő köztársaság idején rendkívül elterjedt volt a kishaszonbérlet intézménye. A földtulajdonosok földjüket, haszonbérletbe adták olyan szegény embereknek, akiknek a föld megműveléséhez szükséges szerszámokon és állatokon kívül egyebük nem volt. Ezért a földtulajdonosok biztosítékot akartak kapni arra, hogy a bérlő a bért megfizeti. Azonban a kézizálog (pignus) erre alkalmas nem volt, mert ha a bérlők átadták volna a szerszámaikat, illetve állataikat zálogba, akkor nem tudták volna a földet megművelni és a bért fizetni.

Íme, itt volt egy új életviszony, amely szabályozást kívánt. Valahogy meg kellett oldani, hogy a földtulajdonos megkapja a biztosítékot és a bérlő ugyanakkor meg tudja művelni a földet is. Ezzel a problémával találta magát szembe egy Salvius nevű praetor, valószínűleg akkor, amikor a két fél megjelent előtte, és a földtulajdonos biztosítékot kért, úgy, hogy a bérlőnek szerszámai és állatai birtokában maradjanak. Ekkor Salvius kibocsátott egy formulát és abban a földtulajdonos részére jelzálogjogot alapított a bérlőnek a bérleménybe bevitt és a föld megműveléséhez szükséges eszközein (Interdictum Salvianum) azzal, hogy ha a bérlő nem fizeti a bért, a földtulajdonos jogosult az eszközök kivételét a bérleményből megakadályozni és azokat birtokba venni, majd azok értékesítésével a követelését kielégíteni. Azonban a bérlő ezt a rendelkezést ki tudta játszani azzal, ha a bérleményből az eszközöket kivitte, a jelzálog megszűnt. Valószínűleg egy

ezt panaszló földtulajdonos kérelmére adott ki egy Servius nevű praetor egy újabb formulát, amelyben védelemben részesítette a földtulajdonos jelzálogjogát függetlenül attól, hogy az eszközök benn vannak-e a bérleménybe vagy azokat a bérlő onnan kivitte (actio Serviana). Ezek a formulák egy-egy esetre szóltak, de később a praetorok kiterjesztve megadták az actio quasi Servianát, most már nemcsak a kishaszonbérletből, hanem más jogviszonyból eredő követelések biztosítására is. Ezzel a kezdetben egy-egy esetre megadott jelzálogjog általános jogintézménnyé vált.⁹ A jelzálog jog kialakulásából látható, hogy ha egy olyan új életviszony került a praetor elébe, amelyre még nem volt formula, akkor impériuma alapján alkotott egy újat és azt felvette az edictumába. Ha pedig egy olyan új életviszony került elébe, amely csak csekély mértékben kívánt új szabályozást, mint valamelyik már meglévő formula, akkor a praetor a jogalkalmazás különböző módszereivel (kiterjesztő értelmezés, ellenkezőből való következtetés stb.) a formulát csekély mértékben módosítva alkalmazta az adott jogesetre. Ezáltal az egy-egy életviszonyra megalkotott formulák a különböző hasonló esetekre való alkalmazással általános jogintézményekké váltak. Ezeket az új formulákat a praetor folyamatosan felvette az edictumába, azaz hivatali programja részévé tette őket, így ezek az új szabályok nagyon hamar a jog részeivé váltak. Ennek köszönhetően az életviszonyok változásait a jog szinte napról napra tudta követni. Ezért válhatott a római magánjog rendkívül praktikus és életszerű joganyaggá.

Egy új életviszony, amint megjelent a jogszolgáltatást vezető praetor előtt, azaz jogvédelemben kellett részesíteni, szinte azonnal képeződött le a jog területén. Azzal, hogy a rómaiak a lex Aebutiaival szabad kezet adtak a praetornak a jogfejlesztés területén, lehetővé tették, hogy a jog a változó életviszonyok tükörképe legyen. Ezt a zseniális gyorsaságot és hatékonyságot azóta egyetlen jogrendszer sem tudta túlszárnyalni, de még elérni sem, a jog csak kullog az életviszonyok változásai után, azt csak kisebb-nagyobb késéssel tudja követni.

Róma abban az időben olyan sebességű változások színtere volt, hogy a jognak ez az alkalmazkodási sebessége történelmileg szükségszerű volt. A jognak ez az alkalmazkodása mintegy 100 évig tartott, addig, amíg meg nem jelent a lex Cornelia de edicendo. Ez a törvény a praetorokat eltiltotta attól, hogy edictumaikat hivatali évük alatt módosíthassák. Ez némiképpen a jog gyors alkalmazkodási képességét lassította. A lex Cornelia előtt az új formulákat a praetor edictuma módosításával év közben programja részévé tehetette. Ezt a jogot vontta meg tőlük a lex Cornelia Kr. e. 67-ben. Ezzel a jog reagálását a változó életviszonyokra nem szüntette meg, csak lassította. Ugyanis az új formulát az azt megalkotó praetor már nem, de hivatali utódja már felvehetette hivatalba lépésekor edictumába. Tehát a jog zseniálisan gyors alkalmazkodó képességére a lex Cornelia fékként hatott. Azonban ez is történelmi szükségszerűség volt. A lex Cornelia elfogadásának évében, Kr. e. 67-ben az életviszonyok változásai már lelassultak, ezért már nem igényelte a jog rendkívül gyors változását sem. Bár a jog reagálási gyorsasága még így is nagyobb volt, mint a későbbi jogrendszereké.

Felmerül a kérdés, hogy az új formulákat a praetori jogképzés mi alapján alakította ki. A táptalaja ennek a rendkívüli jogképzési munkának a görög filozófia első ízbeni behatolása és a római tudósok munkájának eredménye volt, amely lehetővé tette a később a jog egyetemes részeivé váló jogintézmények és jogelvek kialakulását, mint pl. a méltányosság, igazságosság vagy a római jogtudósok által kialakított bona fides elve

⁹ Brósz-Pólay: Római jog (Bp. 1974) 364. p.; Kunkel/Selb: Römischest. Recht. 123. p. Pólay: A praetor szerepe... 174. p.

stb.¹⁰ A formula volt a forma, amelyet a görög filozófia hatására létrejött, vagy a jogtudósok által kimunkált jogelvek és intézmények alapján töltöttek meg tartalommal.

A praetori jogképzés lezáródása az edictumanyag egybeszerkesztésének idejére esik. Ekkor már az életviszonyok változása teljesen lelassul, már nincs szükség a jog nagy mérvű és folyamatos alakítására, mint a praetori jogképzés fénykorában. A szükséges változtatást el lehetett végezni az ediktumredakció keretében. Erre az Edictum Perpetuumot elkészítő Salvius Julianus felhatalmazást is kapott Hadrianus császártól. A praetorok az így egybeszerkesztett és korszerűsített joganyagot már nem változtathattak meg, az kötelező volt. Ezzel a lépéssel a jog gyors és ugyanakkor hatékony reagálásának korszaka lezárult.¹¹

Összefoglalva: ez a korszak hozta létre a jog egyetemes történetében először a bírói jogot, s ezzel megmutatta azt, hogy a jog a bírói jogon keresztül képes arra, hogy az életviszonyokban bekövetkezett változásokat szinte napról napra kövesse. Ehhez szükség volt az állami főhatalommal felruházott a jogszolgáltatást vezető praetorra, ezáltal biztosítva a jogban bekövetkezett változások legitimitását.¹² Másrészt szükség volt egy olyan eljárási rendre, ez volt a formuláris eljárás, amely az életviszonyok változásait rögtön leképezte a jogban. Ebben lehet összefoglalni a praetori jogképzés gyorsaságának és hatékonyságának titkát.

A jog reagálása a változó életviszonyokra a praetori jogképzés lezáródása után

Ez a korszak a császárság idejére esik. Kezdetre az edictumredakció utáni időszak, záróköve pedig a iustinianusi kodifikáció. Ebben az időben a formuláris eljárási rendet teljesen felváltja a császári perrend, a cognitíós eljárás. A császári per már hivatalnokbíró előtti egységes eljárást feltételez, megszünteti a bírói jogképzés lehetőségét. Ennek egyik oka, hogy a stagnálás után a birodalom gazdasága és ezzel az életviszonyok is hanyatlásnak indulnak.¹³ Ez magával hoz egy egyszerűsödést az életviszonyok területén, amely a jogban is egyszerűsödéshez, vulgarizálódáshoz vezet. Azaz a jog már nem igényli az olyan gyors változás lehetőségét, mint a praetori jogképzés idején. A másik oka pedig az, hogy a praetori jog majdnem mindent szabályozott az utolsó 3–400 év alatt. A klasszikus jogászoknak már nem volt más feladatuk, mint a precízen kidolgozott praetori (bírói) jogot összefoglalni, általános elveket kimondani és az egyes eseteket finomítani, precízíteni.¹⁴

Ez az időszak a jog reagálási sebességének szempontjából igen homogén. Változást csak a iustinianusi kodifikáció jelent. Maga a kodifikáció még egyszer utoljára okoz egy egyszeri nagyobb alkalmazkodási képesség-növekedést a római jogban, felidézve a praetori jogképzett változások hatékonyságát. Ezenkívül a praetori jogképzés és a kodifikáció nyomán bekövetkezett változás között van egy lényeges eltérés.

A praetori jogképzés időszakában a jog változtatását a bírói jog hajtotta végre. Természetesen a praetori jog létrejöttében alapvető szerepe volt a praetori consiliumban részt vevő és az azon kívüli jogtudósoknak.¹⁵ Ezzel szemben a iustinianusi kodifikáció

¹⁰ Lübtow: im. 359. p.

¹¹ Brósz-Pólay: Római jog (Bp. 1974) 142. p.

¹² Lübtow: *uo.*

¹³ Molnár I.: A római magánjog... 95. p. Bővebben Molnár I.: Gazdasági válság a császár kori Római Birodalomban (Acta Oeconomica Szeged 1996).

¹⁴ Pólay: A római jogászok... 159. p.

¹⁵ Pólay: A római jogászok... 105. és köv. p.; Lübtow: i. m. 381. és köv. p.

idején a jog reagálásában kizárólag a jogtudósok játszották a főszerepet, a bírói jog itt már nem jutott szóhoz. Ez köszönhető volt annak, hogy a formuláris eljárás helyébe a cognitio perrend lépett, amely már nem jogképző, hanem hivatalnokbírói feltételez. Összefoglalva: a császárkorban a bírói jogképzés teljesen megszűnik, a joganyag rendezése, összefoglalása, kodifikálása a jogtudósokra vár.

PÉTER VARGA

PRAETOR'S LAW IS QUICK AND EFFECTUAL INSTRUMENT OF DEVELOPMENT OF LAW

(Summary)

Roman Law followed the changes of life quickly in the age of Praetor's legislation. This thing had two reasons. The other one was the Praetor who had the imperium and the other one was the Praetor's action. The changes of life were built into the law every day.

Evolution of Roman Private Law was slow before the Praetor's legislation. Roman Law was very strict and formal in this time and it stood found of the religion. The Praetor's legislation finished in the age of emperor. The changes of life became slow, the legal action became unity. The jurisprudence made the evolution of Roman Private Law. Law didn't need Praetors.